

Jak efektivně formulovat informaci o sobě a za sebe?

Následující schéma je inspirací, nabízí popis jednotlivých kroků, které přispívají k otevřené komunikaci a vedou k jasné formulaci za sebe, bez hodnocení druhého:

1. Já (cítím)... **vyjadřujeme své prožitky, pocity.**
2. Když ty... **popisujeme konkrétní chování** partnera, které v nás vyvolalo vyjádřené pocity, mluvíme za sebe a v žádném případě nehodnotíme chování partnera nebo dokonce jeho vlastnosti a rysy.
3. Protože... **informujeme, jak mě ovlivňuje chování nebo jednání druhého**, případně vysvětlujeme, proč tomu tak je (víme-li to, nemusíme vždy vědět „proč“).
4. A přál bych si... **přáním vyjádříme změnu chování partnera v konkrétní situaci**, která způsobí, že se ve vztahu budeme cítit lépe; dáváme partnerovi šanci k uvážení přání nebo prostor k další diskusi či přímo vyjednávání.

5. Rozvíjení sociálních dovedností žáků

V předchozích oddílech jsme se zamýšleli nad významem sociálních dovedností učitele z hlediska jeho profesní kompetence. Nabízeli jsme náměty na cvičení celého komplexu sociálních dovedností učitele. Avšak nyní je čas zaměřit se přímo na rozvíjení sociálních dovedností žáků.

Jak je možné **rozvíjet sebepoznávání žáků**, jejich dovednosti pro **poznávání vrstevníků i dospělých**, jak rozšiřovat **komunikativní** dovednosti či předpoklady ke **kooperativnímu chování žáků**, **ke zvládnutí konfliktů** apod.?

Publikací, které přinášejí náměty pro rozvoj sociálních vztahů dětí i dospívajících, je mnoho. Domníváme se však, že je velmi důležité alespoň částečně **porozumět ději, procesu**, který se odehrává mezi dospělými a dětmi i dětmi navzájem při hrách zaměřených na rozvoj sociálně-psychologických dovedností, porozumět tomu, co z toho plyne pro rozvoj jedince i celou skupinu. Pak se působení na rozvoj sociálních dovedností stává efektivnějším a účinnějším.

Ve **hrách se sociálně-psychologickou tematikou** jde převážně o učení **prožitkem, které je velmi účinné**. A proto platí, že je-li použito adekvátně, s ohledem na dítě i skupinu, ve které probíhá, může prospět rozvoji sociálních dovedností žáků i vzájemných vztahů ve školní třídě. Ne-li, všechny jeho intenzivní

účinky se obrátí „proti“ rozvoji dovedností dítěte. *Např. hrajeme-li se žáky příliš často soupeřivé hry, kdy bez ohledu na vynaložené úsilí stále dva, tři stejní žáci prohrávají, těžko můžeme uvažovat o tom, že se tím „otuzují“ do běžného, reálného života. Tito žáci budou spíše otráveni touto činností (v lepším případě), možná dokonce přispíváme ke zvyšování podílu záporné komponenty výkonové motivace či neurotizaci dítěte.*

Odbornými i praktickými aktivitami je žádoucí usilovat o záměrné rozvíjení sociálních dovedností dětí od nejútlejšího věku, ale stejně důrazně připomínáme i jejich úskalí. Problematická realizace interakčních her a učení prožitkem je často spojeno s nedostatečnou informovaností dospělých nebo s malou zkušeností při naplňování cílů a samotného průběhu těchto her. Obojí lze získat.

Porozumět psychosociálním dovednostem u sebe, vyzkoušet si experimentovat se svým vlastním chováním a mít zkušenost z učení prožitkem považují za nezbytný předpoklad dalších výchovných aktivit s cílem rozvoje sociálních dovedností žáků.

Vytvořit základní podmínky pro výchovnou práci se žáky mladšího a staršího školního věku zaměřenou na rozvíjení sociálních dovedností předpokládá mít informace, vědomosti i dovednosti, znát sebe, jednotlivé dítě i skupinu, se kterou pracují, a prostředí (materiální i emoční), ve kterém se působení děje.

5.1 Které teoretické poznatky aktualizovat a využít?

Základní rámec vědomostí k rozvoji sociálně-psychologických dovedností poskytují teoretické poznatky vztahující se k:

- ➔ **vývojovým charakteristikám** dětí mladšího a staršího školního věku,
- ➔ **socializačním procesům** uvedeného věku,
- ➔ **hře** jako jedné z významných činností přispívajících k rozvoji dětí.

Tip

Tyto poznatky nejsou hlavním obsahem dalších řádků, nebudeme se jimi nyní zabývat podrobněji či hlouběji, jak by jistě zasloužily. Ale chceme připomenout, že je považujeme za důležité a lze si je aktualizovat v řadě odborných publikací zaměřených na vývoj dítěte (uceleně např. v publikacích: Langmeier, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998; Vágnerová, M.: *Vývojová psychologie*, Praha: Karolinum, 1996).

Bez akceptování vývojových zvláštností dítěte určitého věku lze jen těžko postavit jakýkoli kvalitní výchovný program. I z běžné zkušenosti dobře víme, že co se líbí dětem osmiletým, nemusí uspokojovat děti třináctileté apod. Dynamika biologického vývoje dítěte od narození do staršího školního věku si nic nezadá s vývojem psychosociálním.

Z hlediska vývoje sociálních vztahů musí dítě ujit složitou cestu diferenciaci emočních vztahů k lidem v blízkém (matka, otec, sourozenci) i vzdálenějším sociálním prostředí (učitel, kamarádi). Postupně si osvojuje normy a role. Bez pomoci dospělého to všechno dítě nezvládne. Je složité vrůst do společenských vztahů, učit se žít ve společnosti. Dospělí pomáhají dětem cestou záměrného výchovného působení, ale rovněž nezáměrně, příkladem, vzorem, využívají k tomu všech forem sociálního učení. Učitel je pro žáky „velmi významným dospělým“, je autoritou, o které dítě zpočátku nepochybuje, ale přijímá ji s tím, jak přijímá novou sociální roli žáka. Navíc prostředí školy umožňuje jak působení dospělých, tak vrstevnické skupiny, která hraje v socializaci lidského jedince neméně významnou úlohu. Vrstevnická skupina je jedinci cvičným polem, na kterém ověřuje i své sociální dovednosti.

Hra je účinným pomocníkem socializace i výchovy, uspokojuje potřeby dítěte (potřeby aktivity, změny, novosti, funkční libosti, poznávací potřeby, potřeby sociálních vztahů a vzájemného porozumění atd.). Ve hře se dětem odráží objektivní skutečnost stejně jako jejich vnitřní svět a vzájemně se propojují s představami a fantaziemi, jak je možné jen ve hrách dětí.

hra

5.2 Jaké praktické postupy a zkušenosti pomohou?

Hry zaměřené speciálně na rozvoj sociálně-psychologických dovedností dětí vyžadují od dospělého (učitele, vychovatele, vedoucího kroužku) poněkud jinou a velmi **důkladnou přípravu**. Začíná to tím, že je důležité se podrobně s každou hrou seznámit, promyslet její působení a rozvojový cíl, ke kterému ve skupině i u jednotlivce může směřovat. Znamená to, že je vhodné promyslet i úskalí, na která můžeme při hře narazit, a to s ohledem na jednotlivce, skupinu i svůj styl práce, své zkušenosti a dovednosti. Důležité je citlivě pracovat s celkovou atmosférou v konkrétní vrstevnické skupině a rozmyslet si, kdy se sám dospělý hry zúčastní jako hráč a kdy ji bude pouze organizovat nebo koordinovat. Obojí je možné.

Neméně podstatné je důkladně připravit hru organizačně a vzít při tom v úvahu, kolik dětí či žáků je ve skupině, jak dlouho bude asi hra trvat v té podobě, v jaké je připravena. Jde-li o hru ve skupinách, promysleme i dělení do skupin, které se už může stát organickou součástí hry samotné. O přípravě uvedených pomůcek asi není třeba mluvit (zde jsou vždy uvedeny v popisu jednotlivých her, někdy je vyrozumíme z popisu hry).

Jakákoli hra by si určitě měla zachovávat svou hravost, spontánnost, podněcovat chuť a odvalu hledat nová řešení pro známé i novější úkoly.

psychologické bezpečí

Nejdůležitější je však vědět, že vedle dobré přípravy hry potřebujeme pro její úspěšnost ze všeho nejvíce **vytvořit atmosféru „psychologického bezpečí“**, situaci, ve které se všichni cítí bezpečně, situaci spojenou s pocitem jistoty a souměřitelnosti, ve které mohou všichni spontánně a upřímně vyslovit svůj názor, vyličit svůj prožitek. Projevovat žákům hodně podpory a porozumění. To ostatně platí nejen pro hry rozvíjející sociální dovednosti dětí. Vcítit se do dětského světa, akceptovat jej a být při tom sám sebou jsou ostatně obecné podmínky optimálního rozvoje dítěte, jak je formuluje současná psychologie spojená s humanistickými idejemi přístupu zaměřeného na člověka (C. R. Rogers).

interakční hry

I když záměrné rozvíjení sociálních dovedností žáků není stále v podmínkách našich škol docela běžné, pro rozvoj osobnosti je důležité. Víme, že děti mezilidské vztahy prožívají velmi intenzivně, a jsou tudíž jak spontánnímu, tak záměrnému a cílevědomému působení v tomto směru otevřené. Cíle **interakčních her** se orientují na efektivní utváření sociálních dovedností žáků a rozvíjení vzájemných vztahů mezi učiteli a žáky i mezi žáky navzájem. Interakční hry otevírají cesty, kterými dospělí mohou působit na prožívání a chování dítěte, na rozvoj těch dovedností a rysů osobnosti, které (bez nadsázky) dítě kultivují v jeho lidské podstatě.

Řada her, které běžně děti společně mezi sebou i s dospělými hrají, obsahuje prvky, které podporují rozvíjení těchto dovedností. Např. rolové hry „*na maminku*“, „*na školu*“ zcela zřejmě působí na osvojování role maminky, žáka, učitelky. Avšak i stavění z kostek ve dvojici může významně přispívat k rozvoji kooperativních dovedností dětí, sledujeme-li právě tento cíl. Snad v každé hře jsou obsaženy různé možnosti rozvoje dítěte – např. v oblasti senzomotorické, řečové, etické a často společně s nimi možnosti pro rozvíjení psychosociálních dovedností. Záleží jen na tom, které aspekty budeme ve společných hrách akcentovat. Děti si rády hrají, rády hry opakují a mají radost z obměn.

Prakticky každou z **interakčních her** je zpravidla možné postupně zaměřovat na odlišné sociální dovednosti. Často se v nich propojují dovednosti sebepoznávání s poznáváním druhých, komunikativní s kooperativními apod., jak je ostatně patrné z níže uvedených her.

důraz na proces

Velmi významnou a zcela zásadní charakteristikou interakčních her je, že nemají vítězů ani poražených. Daleko více je v nich kladen **důraz na proces**, na to, co se v průběhu her děje, **nikoli na výsledek**. Prakticky to znamená, že nás daleko více bude zajímat způsob spolupráce dětí při společné stavbě z kostek než to, jak vysokou stavbu se dětem podařilo vytvořit.

5.3 Metodické náměty pro přípravu a realizaci interakčních her

Pro realizaci interakčních her rozvíjejících sociální dovednosti žáků základní školy se osvědčuje:

- ➔ Vytvořit **ucelený program her** a postupně a pravidelně ho naplňovat. Jen několik her náhodně začleněných do výchovného programu mívá podstatně menší efektivitu. Např. se osvědčilo hry zařazovat do výchovného programu dvakrát týdně.
- ➔ Umožnit žákům **dodržovat společně stanovená pravidla her** a být pro ně i v tomto směru příkladem. Podporuje to nejen vzájemnou důvěru, ale i usnadňuje např. napodobování jako jeden z důležitých mechanismů sociálního učení.
- ➔ Stát se žákům „dospělým partnerem“ v těchto hrách, dívat se na ně a jejich svět dětskýma očima, **vcítit se do jejich prožitků**.
- ➔ **Akceptovat žáky takové, jací jsou**, a umožnit každému z nich, aby mohl prezentovat svou jedinečnost, svoje prožitky, zkušenosti i dovednosti.

Interakční program zpravidla probíhá v těchto třech krocích:

tři kroky

1. **Uvolnění** – uvolňovací hry pomáhají navodit vhodnou atmosféru ve skupině („psychologické bezpečí“, příznivé emoční klima), pomáhají získat pozornost žáků a adekvátně je motivovat.
2. **Vlastní interakční hra** – těžiště programu, kde máme jasně stanovený cíl, připravené pomůcky, promyšlený metodický postup. Je jim věnováno nejvíce času.
3. **Rozbor hry** – ponechává prostor pro „doznění hry“. Vyzveme žáky k povídání o hře, o tom, co se jim líbilo, co bylo obtížné apod. Tím jim pomůže začlenit právě získanou zkušenost. Rozbor hry není hodnocením ve smyslu „ten dobře a ten špatně“ (jde o proces a ne o výsledek), ale jde o důležitou zpětnou vazbu, která připomíná, čím se žáci zabývali, jak se přitom cítili, jaký byl rozdíl ve vnímání hry mezi účastníky (poznávání druhých a sebepoznávání) apod.
4. Někdy je vhodné krátkou **uvolňovací hru** zařadit i na konec programu.

E

3.1

Tip**Z našich dalších metodických zkušeností můžeme nabídnout:**

- ➔ Lépe se pracuje s menší skupinkou, 12 – 15 žáků je optimální počet. V běžné školní třídě je možné dělit žáky do podskupin.
- ➔ Ověřili jsme, že hry je možné zařadit do různých částí školní práce. Interakční hry se osvědčují jako součást třídnických hodin. Velmi dobře mohou být zařazeny do výuky jako ilustrace toho, co je probíráno (rodinná výchova, občanská výchova, volba povolání apod.). Akcent na sociálně-psychologické aspekty lze položit také např. ve výuce jazyků – sice primárně můžeme sledovat to, co běžně ve slohových pracích sledujeme, ale tematicky se můžeme zaměřit na okolnosti života žáků a pak to využít k diskusi. Nepostradatelné jsou interakční hry na školách v přírodě, adaptačních kurzech i jinde.
- ➔ Optimální je začít s jednoduchými hrami, s tématy, která jsou žákům blízká. Pak můžeme pokračovat ve hrách složitějších, náročnějších. Vždy je důležité vycházet z konkrétních zkušeností žáků a akceptovat je (hádky se sourozenci, neshody s rodiči, obavy a nejistoty dětí apod.). Žáci mladšího i staršího školního věku postupně mohou zvládnout při vhodném vedení i dosti obtížné hry (např. směřující k dovednostem zvládnání konfliktních situací).
- ➔ Některé hry je možné rozdělit i do několika částí, záleží na úrovni aktivity žáků a jejich motivaci. Na přání žáků je možné hry opakovat. Ukončit hru v pravou chvíli znamená pozorně sledovat aktivitu dětí, jejich únavu a citlivě vést celou skupinu. Někdy je potřeba po ukončení hry věnovat pozornost tomu, kdo se ve hře projevil zvláště výrazně – např. byl agresivní, rozplakal se, jeho chování bylo jiné, než je pro něj obvyklé.

E**3.1****5.4 Ukázky, příklady interakčních her**

Závěrem textu uvedeme jen několik příkladů interakčních her. Mají zejména inspirovat a ilustrovat způsob jejich přípravy, průběhu i zpětné vazby. Proto zařazujeme hry různě zaměřené, z různých částí uceleného programu.

Většinou výchovné programy zaměřené na rozvíjení sociálních dovedností žáků začínáme interakčními hrami, které usnadňují a rozvíjejí **sociální kontakt** mezi učiteli a žáky i žáky navzájem.

Jména sousedůjména
sousedů

Cíl: *Vzájemné poznávání a sblížení dětí, naučit se jména dětí ve skupině.*

Pomůcky: -

Organizace: *Žáci sedí v kruhu.*

Popis hry:

Hra se hodí na začátek školního roku, kdy se děti seznamují. Také ji můžeme zařadit, přijde-li do skupiny někdo nový.

Žáci sedící v kruhu popořadě říkají svá jména. Když se všichni vystřídají, říkají své jméno a jméno svého sousedu: „Já jsem ..., ty jsi ...“ Potom si můžeme v kruhu vyměnit místa a hru „Já jsem, ty jsi“ opakovat.

(Pozn.: Opakují-li se stejná jména, **společně s nositelem jména i dalšími žáky se domluvíme**, jak děti se stejnými křestními jmény budeme oslovovat. Dále je pak důsledně oslovujeme.)

Rozbor: *Líbí se ti, když uslyšíš své jméno? Jak ti říká maminka, tatínek, babička, sourozenec... Jaké to je poznávat nové kamarády? Apod.*

Úskalí: *Hru hrajeme jen do té doby, než se děti začnou nudit.*

Můj svět

Cíl: *Hra přispívá k rozvíjení sebepoznání, navozuje otázky i možné odpovědi, umožňuje uvažovat o sobě a svém místě v sociálních vztazích.*

Pomůcky: *papír A3 pro každého člena skupiny, pastelky*

Čas: *minimálně 45 minut*

Popis hry:

Představ si svůj svět jako realistickou či symbolickou mapu. Co všechno patří právě do tohoto světa? Kam až sahá? Které osoby jsou v něm důležité? Patří tam zvířata, rostliny? Voda, vzduch, slunce, vítr? Namaluj (případně i popiš) schéma velké mapy svého světa. Každý nechť zcela podle svého určí, kdo nebo co do jeho světa patří, i to, jaké místo v něm sám zaujímá. Vše, co je ti „bližší“, ponech bližší sobě, dále od sebe nakresli to „vzdálenější“.

Úkol si všichni dobře promyslete, nespěchejte.

E

3.1

můj svět

Rozbor: *Mapa může pomoci napovědět, jak je každý z nás spokojen se světem, jehož je součástí, co by raději změnil apod. Mapy mohou zůstat každému členovi skupiny nebo mohou vyzdobit školní třídu. Záleží JEN na rozhodnutí skupiny.*

Úskalí: *Hru je vhodné zařadit v situaci, kdy se žáci už trochu znají.*

Celým programem prostupují hry zaměřené na **poznávání sebe i druhých**. Každý z nás se brzo setkává s tím, že něco máme společného, ale něčím se odlišujeme. K adekvátnímu sebepoznávání potřebuje své vrstevníky i pomoc dospělých.

chlapci a dívky

Chlapci a dívky

Cíl: *Očekávání spojená s chováním chlapců a dívek, shody, odlišnosti, mužská a ženská role.*

Pomůcky: *obrázky různých povolání*

Organizace: *Žáci sedí v kruhu nebo půlkruhu.*

Popis hry:

Začneme pohybovou hrou „Smíchejte se, rozdělte se“. Děti volně běhají po prostoru a na pokyn „rozdělte se“ se rozdělí do skupinek podle pohlaví, na pokyn „smíchejte se“ se skupinky rozběhnou opět do prostoru herny. Několikrát opakujeme a můžeme modifikovat (podle věku žáků) podněty k rozdělení (podle počtu sourozenců, podle místa bydliště, podle preference určité hudby atd.).

(Pozn.: *Uvedený příklad je vhodný pro žáky mladšího školního věku, pro starší žáky je třeba upravit obsah srovnávání, postup můžeme ponechat.*)

Žáci se posadí do kruhu. „Před chvílí jsme si zahráli hru, ve které jsme se rozdělovali na chlapce a dívky. Obvykle si však hrajeme společně, společně pracujeme. Nyní si budeme povídat o tom, zda se chlapci a dívky chovají stejně...“ Dále ukazujeme obrázky různých povolání a povídáme si, kdo může povolání vykonávat (máme připravena jak výrazně „mužská“ a „ženská“ povolání, tak nerozlišená). Přejdeme k tomu, kdo co dělá v rodině atd. atd. Ptáme se i na to, jak kdo došel ke svému názoru, shrnujeme shodné, upozorňujeme na odlišnosti mezi mužskou a ženskou rolí v interpersonálních i sociálních vztazích.

V druhé části (nejlépe příště) pokračujeme hrou „Jak spolu vycházíme“. Hra vychází z potřeby dětí zabývat se vzájemnými vztahy mezi chlapci a děvčaty, uvolňuje tyto potřeby a dává možnost otevřeně se vyjádřit o tom, co děti oceňují, co je tíží, jaké mají problémy s vrstevníky nejen opačného pohlaví. Po uvolňovací hře si chvíli s dětmi posazenými v kruhu povídáme o chování mužů k ženám a žen k mužům. Potom vytvoříme dva soustředěné kruhy obrácené tvářemi k sobě (vnitřní kruh tvoří dívky, vnější chlapci) a povídáme si, co se děvčátkům líbí na chování chlapců a naopak.

Učitelka si připraví pomocné otázky, aby rozhovor plynule běžel, dbá na to, aby se děti nepřekřikovaly a měly dostatečný prostor k povídání. Hru můžeme zopakovat kdykoli, zejména cítíme-li určitý konflikt mezi dětmi. Otevřené vyjádření děti oceňují a pomáhá jim dobře se orientovat ve vzájemných vztazích. Než přejdeme k jiné činnosti, zařadíme další uvolňující hru, třeba tu, kterou děti rády hrají.

Rozbor: Co se dětem líbilo? Co bylo pro ně zajímavé? Jakých odlišností si všimly, co máme společného? Apod.

Úskalí: Vytvořit prostor pro vyjádření všech dětí, pozor na to, aby jeden aktivní a upovídaný celou diskuzi zásadně neovlivnil. Opatrní budme na hodnocení! Abychom nezůstali u toho, kdo co dělá dobře či špatně. O to nejde!

Světlo a stín

Cíl: Sebepoznávání a poznávání druhých. Hra umožňuje podívat se na sebe i druhé z různých úhlů pohledu. Sebereflexe, poznávání druhých.

Pomůcky: volný list papíru pro každého člena skupiny

Popis hry:

Pojďme si hrát se svým křestním jménem.

Doprostřed papíru napiš své křestní jméno tak, že všechna písmena budou pod sebou. Vpravo od každého písmene napiš několik slov, která vystihují kladné stránky tvé osobnosti, tvoje dobré vlastnosti a rysy. Vlevo od každého písmene napiš slovo nebo slova, která vyjadřují tvé stinné stránky.

Utvořte čtveřice a každý sdělí ostatním ze svých seznamů, co chce. Ostatní ho pak mohou doplňovat, upřesňovat podle toho, jak ho znají.

Psalo se snáze o světlých nebo stinných stránkách?

Závěrem si v celé skupině popovídejte na téma, které naznačuje následující odstavec:

Každý máme své silné a slabé stránky. Někdo je ochotný pomáhat druhým, je otevřený, tolerantní, někdo stále chodí pozdě, jiný je nespolehlivý, hádavý.

Dovedete si představit situaci, ve které je „silná“ stránka nevýhodou a „slabá“ naopak výhodou? O čem to svědčí? Co z toho pro každého z nás vyplývá?

přání

Přání

Cíl: *Hra prohlubuje sebepoznávání.*

Pomůcky: *volný list papíru pro každého člena skupiny*

Popis hry:

Co si lidé přejí? Lásku? Jistotu? Dobrodružství? Smysluplné místo na světě? Nebo vyhrát, mít úspěch, dostat dobrou známku...

Každý sám za sebe napíše co nejdelší seznam všech věcí, událostí, vztahů, činností – zkrátka toho, co může označit za své přání. Na nic nezapomeňte...

Teď si svůj seznam znovu dobře projdi a rozděl si svá přání na:

- 1. Přání, která si mohu splnit sám.*
- 2. Přání, k jejichž splnění potřebuji druhé.*
- 3. Přání, která mi pomohou splnit peníze.*

Jak příjemné bylo zabývat se svými přáními? Které přání je největší? Co se stane, až se ti splní velké nebo tajné přání? Co se změní? Co se usnadní a co zkomplikuje? Nakonec v se celé skupině zkuste společně zamyslet nad tím, proč jsou přání relativní a jak se může stát, že splněná přání přinesou třeba i zklamání.

Stejně tak rozvíjení **komunikativních** dovedností prochází celým programem, verbální i neverbální komunikativní interakční hry jsou pro žáky velmi přitažlivé.

E

3.1

beze slov

Beze slov

Cíl: *Rozvíjet neverbální způsoby sdělování a jejich rozlišování.*

Pomůcky: *Jsou zřejmé z varianty, kterou zvolíme.*

Organizace: *ve volném prostoru třídy / herny*

Popis hry:

Hra může mít mnoho variant. Žáci mohou beze slov předvádět různá povolání (učitele, zedníka, zahradníka), různé role (maminku, dítě, žáka), ale také třeba pocity (radost, strach, vztek) nebo výjevy z filmů, pohádek. Záleží na schopnostech dětí i na nápaditosti učitele. Vždy jedinec (možná ještě lépe dvojice) beze slov předvádí domluvené, ostatní hádají, o co jde. Nezapomeneme na začátek zařadit uvolňovací hru, kterou zvolíme podle hlavního námětu hry. Hru můžeme mnohokrát opakovat a na různých příkladech cvičit neverbální projevy dětí a jejich dovednost jim rozumět.

Rozbor: *Co se líbilo? Co se předvádělo nejlépe, co bylo nejobtížnější předvést? Lépe se předvádělo nebo odhadovalo? Jak si to můžeme vysvětlit? Kdy se řídíme tím, co vidíme, i když člověk nemluví? Apod.*

Úskalí: *Je důležité začít od jednoduchých úkolů. Pro děti je těžké mlčet, ale jinak úkol splní snáze než dospělí.*

Pocit je když...

Cíl: *Hra umožňuje zaměřit se na své prožitky a přiblížit prožitky druhých, porovnávat je, pomáhá oddělovat emocionální a racionální stránku při uchopení světa. Sebereflexe a poznávání druhých.*

Pomůcky: *volný list papíru pro každého člena skupiny, tabule, další otázky do diskuze (podle vyspělosti skupiny)*

Popis hry:

Co se ti vybaví, když uslyšíš slova označující city a prožitky jako štěstí, radost, láska, vztek?

V celé skupině se dohodněte asi na deseti slovech vyjadřujících city či prožitky člověka; napište je na tabuli. Každý se několika z nich nechte inspirovat a hledejte pro ně různá přirovnání, která jsou vám blízká – např.: LÁSKA je, když muž donese ženě květinu, když maminka pofouká dítěti rozbité koleno, když se něžně dotýkáme apod.

Potom utvořte čtyřčlenné skupinky a navzájem se seznamte s jednotlivými přirovnáními. Popovídejte si o tom, kolik různých podob mohou mít, jak přirovnání jedince vznikají apod. Podstatné závěry ze skupinových diskuzí řekněte celé skupině.

Vážím si na tobě

Cíl: *Hra umožňuje vyjádřit pozitivní zpětnou vazbu členovi skupiny, podporuje poznávání druhých a pozitivní komunikaci s nimi.*

Pomůcky: *několik proužků papíru pro každého člena*

Popis hry:

Také si myslíš, že je potřeba vyjádřit druhému sympatie, uznání, kompliment? Je škoda, že to děláme tak zřídka. Dokonce můžeme občas potkat i člověka, který neumí na kompliment reagovat. Nebo si naopak nejsme jisti, jak poklonu druhému vyslovit.

Každý budete potřebovat tolik proužků papírků, kolik je vás právě teď ve skupině. Každý označte jménem jednoho ze spolužáků a do pravého dolního rohu napište své křestní jméno. Doprostřed lístku pak doplňte, čeho si

pocit je když

E

3.1

**vážím
si na tobě**

konkrétně na tom kterém spolužákovi vážíte, čím je vám sympatický, milý apod. Např.:

Karolínno,

umíš mi pomoci vždy, když to potřebuji.

Markéta

Až budete své komplimenty roznášet, uděláte asi trochu zmatek. Všechny si v klidu přečtěte, přemýšlejte o nich a až zítra přijdete do školy, nezapomeňte poděkovat autorům těch nejmilejších.

Úskalí: Je třeba pozorně sledovat, aby každý dostal alespoň jeden lísteček. Je žádoucí, aby se do hry zapojil i učitel a mohl do hry aktivně vstupovat.

úhel pohledu Úhel pohledu aneb Pohádkový hrdina jinak

Cíl: Hra pomáhá uvědomit si, že vzájemné porozumění může ovlivnit odlišné vnímání a poznání jevů a procesů kolem nás. Respektovat „úhel pohledu“ je základem tolerance pro názory ostatních.

Pomůcky: -

Popis hry:

Přemýšleli jste někdy o tom, že na jeden a tentýž problém může být více pohledů, a to takových, že nebudeme moci vysloveně říci: „ten je špatný“ nebo „to je správné“? V životě jsou to ovšem situace, které způsobují mnoho nedorozumění, někdy s vážnými důsledky. Umět se podívat na věci z různých úhlů pohledu je jedna z nejdůležitějších dovedností přispívajících k porozumění mezi lidmi.

Skupinu žáků rozdělte asi do 4 podskupin, každá si vybere nějakou pohádku, kterou všichni znají, a společně se pokusí pohádku převyprávět z úhlu pohledu jejího „záporného hrdiny“ (např. v pohádce o Červené Karkulce z pohledu vlka), jak to viděl on, jak to mohlo být z jeho úhlu pohledu. Ze záporného hrdiny zkrátka udělejte hrdinu kladného! Je dobré, když si skupinka pohádku napíše.

Každá skupinka potom přečte (převypráví) svůj nový příběh.

Nechte vyznít smích a humornost příběhu a v závěrečné fázi hry se zamyslete v celé skupině nad tím, proč je v různých situacích obtížné vidět jevy z různých úhlů pohledu, co může ovlivnit odlišné vnímání situací každého z nás.

Jaký byl váš názor na „záporného“ pohádkového hrdinu dříve? Jaký je nyní, když jste se na něho podívali jinak? Stalo se vám někdy, že jste určitou situaci viděli jen ze svého úhlu pohledu? Jaké to mělo důsledky? K čemu konkrétně se může hodit tato dovednost ve vašem životě? Uveďte k tomu konkrétní případy z vlastní zkušenosti.

Naučit se **spolupracovat s ostatními** (dětmi i dospělými) se může stát dalším významným cílem výchovného programu pro rozvíjení sociálně-psychologických dovedností dětí. Kooperovat se děti učí často snadněji než dospělí.

Na lodi

na lodi

Cíl: Spolupráce nebo soupeření. Zažít situace, ve kterých se dělíme s druhým o místo.

Pomůcky: prostěradlo

Organizace: Žáci sedí v půlkruhu. Velikost prostěradla přizpůsobíme počtu dětí ve skupině tak, aby se na něj nevešly snadno úplně všechny, pokud budou sedět.

Popis hry:

Dnes pojedeme společně na výlet. Prostěradlo může být lodí, autobusem, létajícím kobercem, raketoplánem apod. Co myslíte, vejdemo se tam všichni? Vyzkoušíme si, zda můžeme pohodlně cestovat všichni v našem „dopravním prostředku“. Kdo se chce vydat na cestu, může nastoupit a posadit se.

Ti, co už jsou na palubě, přibírají další spolužáky, někteří mohou také vystoupit. V této části hry můžeme vyzkoušet i variantu, že dvě, tři děti se na prostěradlo posadí a pak zvou postupně další a spolužáky. „Jak můžeme udělat místo ostatním? Chceme se vejít všichni.“ I když nejsou všichni na lodi, můžeme děti posadit zpět do půlkruhu, krátce si s nimi o tom popovídat, a vyzvat je, aby si hru zahrály znovu.

Druhou fází hry můžeme ještě ztížit tím, že prostor trochu zmenšíme.

Rozbor: Otázky se vztahují k oběma částem hry, malému rozboru se budeme věnovat po první i druhé části hry. Při dalších opakováních můžeme sledovat změny chování dětí. Jak se podařilo dostat se na loď? Jaký to byl pocit? Jak jste přibírali další cestující? Znáte nějakou podobnou situaci v životě? Všimli jste si, jak bylo náročné nastoupit, když se všichni strkají, neohlížejí se na druhé, nesnaží se s nimi domluvit? Jaké to bylo naopak

brát ohled na kamarády, pomoci jim, trochu zmenšit svůj prostor? Který způsob se ti líbil více? Jaké to je, udělat místo druhému? Uvolňuješ druhým místo rád? Apod.

Úskalí: Bezpečnost dětí, pozor na strkání. Dbejme, aby nikdo nezůstal mimo vymezený prostor, zejména v první části hry možná někdo bude potřebovat pomoc dospělého, ale nespěchejme s ní, třeba se najde pomoc i mezi dětmi samotnými.

Pozn.: Pro naše děti tato hra byla velkým zážitkem a důležitou zkušeností. Napříště ubylo strkání dětí v šatně, děti si uhýbaly, když potřebovaly přenést židličku z místa na místo.

Je řada publikací, které jsou zdrojem další inspirace pro samostatnou práci s dětmi a žáky při utváření dovedností spjatých se sebepoznáváním a poznáváním druhých, se sebejistým vystupováním, s rozvojem komunikativních dovedností, s dovednostmi přispívajícími ke spolupráci atd. Chtěli jsme však také ukázat, že je **důležité porozumět základním zásadám rozvíjení sociálních dovedností dětí**, protože to usnadňuje hry vhodně vybírat a efektivně aplikovat, různě je kombinovat do výchovných programů podle možností a předpokladů dětí a žáků v konkrétní sociální skupině.

Ostatně – rozvíjení sociálních vztahů ve škole neumožňují jen programy zaměřené na výcvik sociálně-psychologické dovednosti dospělých či dětí, ale i jiné postupy. Velmi úspěšnou a efektivní metodou je videotrénink interakcí ve škole. O této metodě se dozvíte v dalším příspěvku.

E

3.1

6. Závěr

Uvědomujeme si, že jsme vám předložili velice náročný úkol. Uvedená cvičení jsou obtížná a jen jejich mnohá opakování mohou přinést očekávané efekty. Avšak zároveň poznamenáváme, že jsme se zabývali těmi sociálními dovednostmi, které lze považovat za zásadní pro optimalizaci interakce učitele a žáka. Jsou povahy komplexnější, výsledky jejich osvojení se pravděpodobně objeví i v jiných vztazích (např. mezi rodiči a dětmi, kolegy, partnery). Potvrzují to i zkušenosti z kurzů zaměřených na rozvíjení sociálních dovedností učitelů různých typů a druhů škol.

7. Použitá a doporučená literatura

- BENDL, S.: *Školní kázeň – Metody a strategie*. Praha, ISV, 2001.
- CANGELOSI, J.S.: *Strategie řízení třídy*. Praha, Portál, 1994.
- ČÁP, J.: *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha, ISV, 1996.
- DINKMEYER, D., MCKAY, G.: *Efektivní výchova krok za krokem*. Praha, Portál, 1996.
- FONTANA, D.: *Psychologie ve školní praxi*. Praha, Portál, 1997.
- GOLEMAN, D.: *Emoční inteligence*. Praha, Columbus, 1997.
- HELMS, W.: *Lépe motivovat – méně se rozčilovat*. Praha, Portál, 1996.
- HENNING, C., KELLER, G.: *Antistresový program pro učitele*. Praha, Portál, 1996.
- KARNSOVÁ, M.: *Jak budovat dobrý vztah mezi učitelem a žákem*. Praha, Portál, 1995.
- KOMÁRKOVÁ, R., SLAMĚNÍK, I., VÝROST, J. (EDS.): *Aplikovaná sociální psychologie III. Sociálněpsychologický výcvik*. Praha, Grada, 2001.
- KŘIVOHLAVÝ, J.: *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Praha, Svoboda, 1988.
- KŘIVOHLAVÝ, J.: *Konflikty mezi lidmi*. Praha, Avicenum, 1973.
- KŘIVOHLAVÝ, J.: *Povídej – naslouchám*. Praha, Návrat, 1993.
- KYRIACOU, CH.: *Klíčové dovednosti učitele*. Praha, Portál, 1996.
- MAREŠ, J.: *Nové pohledy na vztah mezi učitelem a žáky. Vedení školy*. Praha, Nakladatelství Dr. Josef Raabe, 2002.
- MAREŠ, J., KŘIVOHLAVÝ, J.: *Komunikace ve škole*. Brno, Masarykova univerzita, 1995.
- ŠVEC, V.: *Klíčové dovednosti ve vyučování a výcviku*. Brno, Masarykova univerzita v Brně, 1998.

Poznámky:

Poznámky:

